

תנ"ך

לבתי ספר דתיים

הוראות

א. משך הבחינה: שעותיים.

ב. מבנה השאלון ומפתח ההערכה: בשאלון זה ארבעה פרקים.

פרק ראשון – תורה: דברים (פתיחה וסיכום)	–	(20×1)	–	20 נקודות
פרק שני – תורה: דברים (מצוות)	–	(15×2)	–	30 נקודות
פרק שלישי – נביאים: מלכים ב, ירמיה, יחזקאל	–	(15×2)	–	30 נקודות
פרק רביעי – כתובים: עזרא ונחמיה	–	(20×1)	–	20 נקודות
סך הכול	–			100 נקודות

ג. חומר עזר מותר בשימוש: תנ"ך שלם בלי פירושים.

יש לכתוב במחברת הבחינה בלבד. יש לרשום "טיוטה" בראש כל עמוד המשמש טיוטה.
כתיבת טיוטה בדפים שאינם במחברת הבחינה עלולה לגרום לפסילת הבחינה.

השאלות בשאלון זה מנוסחות בלשון רבים, אף על פי כן על כל תלמידה וכל תלמיד להשיב עליהן באופן אישי.

בהצלחה!

שימו לב: העתקה של דברי פרשן בלי הסבר לא תיחשב לתשובה.

פרק ראשון – תורה: דברים (פתיחה וסיכום) (20 נקודות)

ענו על אחת מן השאלות 1-2 (20 נקודות).

1. פרק ה'

עיינו בפסוקים ב'-ה'.

א. (1) בפסוקים ב'-ה' משה מתאר את מעמד הר סיני.

כתבו שלושה פרטים מתוך התיאור של מעמד הר סיני המוזכרים בפסוקים אלה.

(2) על פי פירוש שלמדתם, מדוע במעמד הר סיני בחר ה' להשמיע דווקא את עשרת הדיברות (ולא מצוות אחרות)? (8 נקודות)**ב.** עיינו בפסוקים ו'-י"ח.**(1)** אבן עזרא (לשמות כ', פסוקים ב'-ג') ממין את עשרת הדיברות לשלושה סוגי מצוות: "כל המצוות על שלוש דרכים... האחת מצוות הלב, והשנייה מצוות הלשון והשלישית מצוות עשה".

כתבו שני דיברות המתאימים לכל אחד מסוגי המצוות שאבן עזרא מציין.

(2) מצוות כיבוד אב ואם מוזכרת בחמשת הדיברות הראשונים.

על פי מה שלמדתם, מדוע מצווה זו אינה מתאימה, לכאורה, להיות בחמשת הדיברות הראשונים, ומדוע בכל אופן היא נכללה בחמשת הדיברות הראשונים?

(8 נקודות)

ג. עיינו בפסוקים י"ז-כ"ח.

יש פרשנים הטוענים כי עם ישראל שמע את כל עשרת הדיברות מפי ה', לעומתם יש פרשנים הטוענים כי העם שמע מפי ה' רק את שני הדיברות הראשונים.

הביאו ראיה מן הכתוב לכל אחת מן הטענות. (4 נקודות)

2. יחידת פתיחה ויחידת סיכום**א.** עיינו בפרק י"א, פסוקים י"ג-כ"א, ובפרק ל', פסוקים ט"ו-כ'.**(1)** כתבו שתי נקודות דמיון בין המקורות האלה: אחת בנוגע לחטא ואחת בנוגע לעונש.**(2)** כתבו הבדל אחד בין המקורות בנוגע לשכר.

(8 נקודות)

ב. "העמק דבר" (לפרק ל', פסוק י"ט): "אי אפשר לפרש 'חיים' כמשמעו ו'מוות' כמשמעו, דאם כן... ייפלא לפרש בסמוך 'ובחרת בחיים למען תחיה אתה' היאך שייך לומר עצה - תעשה כן כדי שיהיה כן. הרי אם הוא עומד על סעיפי הספק אם לבחור בחיים או במוות - אי אפשר להגיד עצה לבחור בחיים כדי שתחיה".**(1)** הסבירו את השאלה של בעל "העמק דבר".**(2)** על פי פירוש שלמדתם, כתבו תשובה על שאלתו של בעל "העמק דבר".

(8 נקודות)

ג. רש"ר הירש (לפסוק י"ט) - "בפרשה זו של הברכות והקללות, נתמנו השמיים והארץ לעדים על ברית ה' ולמייצגיה מולנו, כדרך שעדים מתרים במי שמנסה לעבור עבירה, ואם הוא מתעלם מהתראה צריכים העדים להביא לענישת העבריין, ועליהם אפילו לעמוד בראש בנתינת העונש: 'יד העדים תהיה בו בראשנה' (דברים י"ז, ז') כך גם כל התוכחה מראה שה' מתרה בנו תחילה על ידי השמיים והארץ, ואם איננו שְׁתִּים [שמים] ליבנו להתראה זו, הם נעשים מכשירים לחורבן שנתחייבנו בו".**(1)** על פי רש"ר הירש, הסבירו מדוע דווקא השמיים והארץ נבחרו להיות עדים לברית בין ה' לעם ישראל.**(2)** בססו את הפירוש של רש"ר הירש על הנאמר בפרק י"א, פסוקים י"ג-כ"א.

(4 נקודות)

פרק שני – תורה: דברים (מצוות) (30 נקודות)

ענו על שתיים מן השאלות 3–6 (לכל שאלה – 15 נקודות).

3. "פתח תפתח" – פרק ט"ו, פסוקים א'–י"א

א. (1) מהי המצווה המוזכרת בפסוקים א'–ג'?

כיצד אמורה להשפיע הבטחת התורה שבפסוקים ד'–ו' על קיום המצווה המוזכרת בפסוקים א'–ג'?

(2) עיינו בפסוקים ז'–ט'.

מהי המצווה המוזכרת בפסוקים אלה, ומהו החשש שהתורה מביעה בנוגע לקיום מצווה זו?

(5 נקודות)

ב. עיינו בפסוק ח'.

רש"י (לפסוק ח'): "די מחסרו - ואי אתה מצווה להעשירו.

אשר יחסר לו - אפילו סוס לרכוב עליו ועבד לרוץ לפניו."

(1) על פי רש"י, איזה עיקרון במצוות הצדקה לומדים מן המילים "די מחסרו", ואיזה עיקרון לומדים מן המילים "אשר יחסר לו"?

(2) לכאורה שני העקרונות סותרים זה את זה. הציעו פתרון לסתירה זו.

(6 נקודות)

ג. רד"צ הופמן (לפסוק א'): "אין ספק כי מצוות שמיטת כספים קשורה במצוות שמיטת קרקעות, שכן העני שלא קצר

השנה אין ביכולתו לשלם את חובותיו... את הנכרי תגש' (פסוק ג') הנוכרי שאינו דר בארץ או השוהה בארץ לשם

מסחר, מותר לנוגשו גם בשנה השביעית שהרי הוא אינו צריך להימנע מעסקיו בשנה השביעית יותר מבשנים אחרות."

(1) על פי הרב הופמן, הסבירו את הקשר בין מצוות שמיטת קרקעות ובין מצוות שמיטת כספים.

(2) על פי הרב הופמן, הסבירו מדוע מצוות שמיטת כספים אינה חלה על נוכרים.

(4 נקודות)

4. "לא תוכל להתעלם" – ערי מקלט – פרק י"ט פסוקים א'–י"ג

א. (1) ציינו שני מעשים המוזכרים בפסוקים א'–י"ג שבהם הרעיון של אחריות החברה לשלום היחידים בא לידי ביטוי.

(2) ציינו מעשה אחד המוזכר בפסוקים א'–י"ג שבו הרעיון של אחריות האדם למעשיו בא לידי ביטוי.

(5 נקודות)

ב. (1) רמב"ן (לפסוק י"ג): "כי הכתוב יצווה בחייבי המיתות 'ובערת הרע מקרבך' והיא מצוות עשה, אבל במרובי

התקלות יזהיר עוד במצוות לא תעשה שלא יינצלו מדינו."

על פי רמב"ן, צטטו מן הכתוב מצוות "לא תעשה" בנוגע לעונשו של הרוצח במזיד, והסבירו מדוע הייתה צריכה התורה

לכתוב ציווי נוסף זה.

(2) רמב"ן (לפסוק י"ג): "וטעם 'וטוב לך' - כי ביעור הדם הנקי מצווה וטובה גדולה לך להציל ממוות נפשך, כי

הרחמנות על הרוצחים שפיכות דמים, מידי הרוצחים ומידי אחרים המתפרצים."

על פי רמב"ן, מהי התועלת בהריגת הרוצח במזיד?

(6 נקודות)

ג. עיינו בספר במדבר, פרק ל"ה, פסוקים ט'–י"ד.

רש"י (לפסוק י"ד): "אף על פי שבארץ כנען תשעה שבטים וכאן [בעבר הירדן המזרחי] אינם אלא שניים וחצי [שבטים],

השווה מניין ערי המקלט שלהם משום דבגלעד נפיש [מרובים] רוצחים."

רמב"ן (לפסוק י"ד): "והנה הייתה עבר הירדן גדולה מאוד וראויה לשלוש ערי מקלט ככל ארץ ישראל מן הירדן

והלאה."

(1) רש"י ורמב"ן מבקשים לתרץ את אותה השאלה העולה מן הכתוב. מהי שאלה זו?

(2) הסבירו את התשובה של כל אחד מהם על שאלה זו.

(4 נקודות)

5. דיני מלחמה – הקריאה לשלום – פרק כ', פסוקים י"ח–י"ח

- א. (1) רמב"ן טוען שיש לקרוא לשלום הן לערים הקרובות הן לערים הרחוקות. חלקו את פסוקים י"ח–י"ח על פי פירושו של רמב"ן, ותנו כותרת לכל אחד מן החלקים.
- (2) על פי רמב"ן, יש הבדלים בין הדין של ערים קרובות ובין הדין של ערים רחוקות. כתבו הבדל אחד במקרה שהן בחרו להילחם, וכתבו הבדל נוסף במקרה שהן בחרו להיענות לקריאה לשלום. (5 נקודות)
- ב. רמב"ן (לפסוק י'): "שהרי משה קרא לשלום לסיחון מלך האמורי, ולא היה עובר על עשה ועל לא תעשה שבפרשה, כי החרם תחרימם" (פסוק י"ז), 'לא תחיה כל נשמה' (פסוק ט"ז)".
- (1) מהי הראיה שרמב"ן מביא ממעשיו של משה? בתשובתכם הסבירו את דברי רמב"ן "ולא היה עובר על עשה ועל לא תעשה".
- (2) רמב"ן (לפסוק י'): "אמר רבי שמואל ברבי נחמני: יהושע בן נון קיים הפרשה הזו. מה עשה יהושע? היה שולח פרוסדיטגמא [איגרת] בכל מקום שהיה הולך לכבוש והיה כותב בה: מי שמבקש להשלים יבוא וישלים, ומי שמבקש לילך לו ילך לו, ומי שמבקש לעשות מלחמה יעשה מלחמה... הגבעונים שהשלימו עשה להם יהושע שלום, שלושים ואחד מלכים שבאו להילחם הפילים הקב"ה, וכך אמר הכתוב בכולם (יהושע י"א, י"ט–כ'): 'לא הייתה עיר אשר השלימה אל בני ישראל בלתי החוי ישבי גבעון'... מכלל שאם רצו להשלים היו משלימים עימם. הסבירו את הראיה שרמב"ן מביא מדברי רבי שמואל ברבי נחמני, ואת הראיה שרמב"ן מביא מספר יהושע, פרק י"א, י"ט–כ'." (6 נקודות)
- ג. "לא תחיה כל נשמה" (פסוק ט"ז).
- רשב"ם (לפסוק ט"ז): "לא תחיה כל נשמה" - כשתבוא להילחם עליהם לא תקרא להם לשלום כמו שפירשתי לך בשאר האומות, אבל אם יבוא אליך מדעתם להיות עבדיך קודם שתלך עליהם... יכול אתה להחיותם".
- (1) כתבו נקודת דמיון אחת ונקודת שוני אחת בין שיטת רשב"ם ובין שיטת רמב"ן בנוגע לקריאה לשלום.
- (2) עיינו בספר יהושע, פרק ט', פסוקים ג'–כ"א.
- האם סיפור הגבעונים יכול לשמש ראיה לשיטת רשב"ם? נמקו את תשובתכם. (4 נקודות)

6. "ההנהגה" – מלך – פרק י"ז, פסוקים י"ד–כ'

א. (1) עיינו בפסוק י"ד.

מה הם התנאים שצריכים להתקיים כדי שיהיה אפשר להמליך מלך?

(2) חז"ל נחלקו בדעתם אם המלכת מלך היא מצווה או רשות.

בססו כל אחת מן הדעות על לשון הכתוב.

(3) בפסוקים י"ד–ט"ו, י"ח–כ', בא לידי ביטוי העיקרון שהמלך כפוף לה'.

הביאו לטענה זו שתי ראיות מן הפסוקים.

(6 נקודות)

ב. "כָּכָל הַגּוֹיִם אֲשֶׁר סְבִיבֹתַי" (פסוק י"ד).

רמב"ן (לפסוק י"ד): "ולפי דעתי עוד שגם זה מרמיזותיו על העתידות, שכן היה כששאלו להם את שאול אמרו לשמואל

'שימה לנו מלך ככל הגוים' (שמואל א, ח', ה')... כי מה טעם שתאמר התורה במצווה 'ככל הגוים אשר סביבותי' ואין ישראל ראויים ללמוד מהם ולא לקנא בעושי עוולה. אבל זה רמז לעניין שיהיה".

ספורנו (לפסוק י"ד): " 'אשימה עלי מלך ככל הגוים' - שתהיה המלכות לו ולזרעו לא כעניין השופטים שהיה השופט מולך הוא בלבד אבל לא זרעו אחריו".

על פי כל אחד מן הפרשנים, הסבירו מדוע נכתב בתורה הנימוק של העם לבקשתו להמליך עליו מלך "כָּכָל הַגּוֹיִם אֲשֶׁר סְבִיבֹתַי". (5 נקודות)

ג. "פרשת המלך באה כה סתומה עד שגרמה למחלוקת רבותינו בתלמוד, אם היא מצווה או רשות... מדוע ניתנה בצורה

סתומה ועמומה? לדעתי, זה כוחה וגדולתה של תורה, שאין בה משטר ברור ומוגדר, לא מדיני ולא כלכלי, ושתי סיבות לדבר:

- לפי מהותם של שטחי חיים אלה, ניתנים הם לשינוי מתקופה לתקופה, ותורת ה' תורת נצח היא, וגמנעה התורה במתכוון מלקבוע בהם תחומים ברורים ומוגדרים.

- לא רצתה התורה לכוף את העם לנהוג בחייו החילוניים על פי משטר מסוים, לא כלכלי ולא מדיני, והשאירה את הבחירה לרצונו החופשי בשטחים אלה. אך לעומת זאת נתנה התורה מצוות... אשר יכולות להתאים לכל משטר בכל דור... ותכליתן למנוע את השלילי שבכל משטר אפשרי".

(מעובד על פי הרב חיים דוד הלוי, תחומין ח', "דעת תורה בעניינים מדיניים", עמ' 365–366)

לדעת הרב הלוי, מדוע לא הגדירה התורה במפורש את צורת המשטר הראויה? ציינו שתי סיבות. (4 נקודות)

פרק שלישי – נביאים: מלכים ב, ירמיה, יחזקאל (30 נקודות)

ענו על שתיים מן השאלות 7–9 (לכל שאלה – 15 נקודות).

7. מלכים ב, פרקים כ"ב–כ"ג

א. (1) עיינו בפרק כ"ב, פסוק י"א, עד פרק כ"ג, פסוק ח'.

כתבו ארבע פעולות שעשה יאשיהו לאחר ששמע את הכתוב בספר התורה.

(2) על פי מלבי"ם, ספר התורה נמצא גלול בפסוק: "יִלְלָה ה' אֱתָךְ וְאֶת מְלָכָךְ" (דברים כ"ח, ל"ו).

על פי מה שלמדתם, מה הסיק יאשיהו מכך?

(5 נקודות)

ב. עיינו בפרק כ"ב, פסוקים י"ד–כ'.

(1) על פי פסוקים אלה, חולדה הנביאה מתנבאת שתי נבואות.

כתבו על מי נאמרה כל אחת מן הנבואות, מה נאמר בכל אחת מהן, ומהו הנימוק לכל אחת מהן.

(2) עיינו בפרק כ"ג, פסוקים כ"א–כ"ג.

בעקבות תשובת חולדה עשה יאשיהו כמה פעולות ובהן חגיגת הפסח.

על פי מה שלמדתם, הסבירו מה היה מיוחד בפסח שחגג יאשיהו לעומת חגיגות הפסח שנערכו לפני כן.

(6 נקודות)

ג. מלבי"ם (לפרק כ"ב, פסוק ח'): "ויתן חלקיה את הספר" - והנה היה בזה גם כן תוכחת מוסר... שרצה [יאשיהו] לחזק

את בדק בית ה' בחיצוניותו, רמזו לו [משמיים]... שיחזק בדק הפנימי והריסות הדת יקים, לא בדק החיצון בלבד."

מה היה הרמז משמיים שקיבל יאשיהו, ומה היה עליו ללמוד מרמז זה? (4 נקודות)

8. ירמיה, פרק כ"ז

א. עיינו בפסוקים א'–ח'.

(1) מהו המעשה הסמלי שעל ירמיהו לעשות, ומהו המסר במעשה סמלי זה?

(2) על פי מה שלמדתם, הסבירו מדוע היה צורך במעשה סמלי דרמטי בנבואה זו.

(5 נקודות)

ב. (1) עיינו בפסוקים ד'–ז' בדברי ירמיהו לגויים.

על פי מה שלמדתם, הסבירו מדוע ירמיהו פותח את דבריו לגויים במילים "כֹּה אָמַר ה' צְבָאוֹת אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל",

ומדוע הוא מציין בפסוק ז' עד מתי יימשך שלטון בבל.

(2) עיינו בפסוקים י"ח–כ"ב, בדברי ירמיהו לעם.

מה ירמיהו מציע לנביאי השקר בפסוק י"ח, ומדוע הוא מציע להם זאת?

(6 נקודות)

ג. עיינו בפסוק א' ובפסוק ג'.

(1) מהי הסתירה לכאורה בין שני הפסוקים?

(2) רד"ק: "בראשית ממלכת' (פסוק א') נבואה זו נאמרה לירמיהו בשנה הראשונה למלכות יהויקים ואמר לו האל

כי כשימלך צדקיהו אחר ממלכות יהויקים והיויכין יעשה מוסרות ומוטות..."

דעת מקרא: "... נראה שהנבואה נאמרה פעמיים [לירמיהו] בנסיבות דומות אלה לאלה."

מהו התירוץ של כל אחד מן הפרשנים על הסתירה בין הפסוקים?

(4 נקודות)

9. יחזקאל, פרק ל"ו

א. (1) עיינו בפסוקים א'–ג'.

מה הגויים טוענים בנוגע לארץ־ישראל? הסבירו את טענתם.

(2) עיינו בפסוקים ד', י', ט"ו.

השוו בין המצב בימי הנביא, המתואר בפסוק ד', ובין המצב בעתיד, המתואר בפסוק י' ובפסוק ט"ו. בססו את תשובתכם על הכתוב.

(5 נקודות)

ב. רש"י (לפסוק י"ג): "אכלת אדם את" – למודה היא הארץ הזאת להשחית את יושביה: האמוריים כלו בה והיהודים כלו בה".

(1) מהי טענת הגויים בפסוק י"ג, ומה הם שני האירועים ההיסטוריים שהם מציינים כדי להוכיח את טענתם?

(2) על פי מה שלמדתם, הסבירו מדוע טענת הגויים שגויה.

(6 נקודות)

ג. מלבי"ם (לפסוק י"ב): "והולכת" – מפרש שלעתיד 'הולכתי עליכם אדם', לא יהיה כמו בבית שני ששבו מעצמם ולא שבו כולם, כי אז אוליך אני אותם ואוציאם ואביאם לארץ־ישראל".

(1) על פי מלבי"ם, מהו ההבדל בין שיבת ציון בימי בית שני ובין הגאולה העתידה? הסבירו כיצד הוא מדייק הבדל זה מן הפסוק.

(2) עיינו בעזרא, פרק א', פסוקים א'–ר'.

בססו את דבריו של מלבי"ם "ולא שבו כולם" על הכתוב בעזרא.

(4 נקודות)

פרק רביעי – כתובים: עזרא ונחמיה (20 נקודות)

ענו על אחת מן השאלות 10 – 11 (20 נקודות).

10. עזרא, פרקים א'–ב'

א. עיינו בישעיה, פרק מ"ד, פסוקים כ"ו–כ"ח, ובירמיה, פרק כ"ט, פסוק י'.

הסבירו את הקשר בין המסופר בפסוקים אלה ובין המסופר בעזרא, פרק א', פסוקים א'–ד'. (6 נקודות)

ב. (1) מה הובטח על פי ירמיה, פרק כ"ז, פסוקים כ"א–כ"ב, ומה קרה בפועל על פי עזרא, פרק א', פסוקים ז'–י"א?

(2) הסבירו את הקשר בין הנאמר בירמיה, פרק ל"א, פסוק כ', ובין רשימת העולים בעזרא, פרק ב'. בססו את תשובתכם

על ציטוט מעזרא, פרק ב'.

(6 נקודות)

ג. כתבו שלוש דוגמאות מן התנ"ך לסיפור על הקמה של בית לה' (ארעי או קבוע). בכל אחת מן הדוגמאות, ציינו מי בנה את

הבית לה', היכן הוא נבנה, ובאילו נסיבות (בעקבות מה) הוא נבנה.

בנוגע לאחת מן הדוגמאות שכתבתם, צטטו ממנה פסוק הקשור בבניין הבית לה' שיש לו משמעות מיוחדת עבורכם,

והסבירו מהי משמעות זו.

(8 נקודות)

11. עזרא ונחמיה

א. (1) עיינו בתרגום לעזרא, פרק ז', פסוק כ"ה.

"ואתה עזרא כחוכמת אלוקיך אשר בידך מנה שופטים ודיינים, שיהיו דנים את כל העם אשר בעבר הנהר, את כל

יודעי דת אלוקיך, ואשר אינו יודע, תודיעו [תלמד אותו]".

על פי פסוק זה, מה הם שני התפקידים שהטיל ארתחשסתא על עזרא?

(2) על פי מה שלמדתם, כתבו באיזה תחום התמקדה מנהיגותו של עזרא, ובאיזה תחום התמקדה מנהיגותו של נחמיה.

(6 נקודות)

ב. עיינו בנחמיה, פרק י"ג, פסוקים ט"ו–ל'.

(1) על פי פסוקים אלה, כתבו שתי בעיות שהיו בעם ישראל בימי נחמיה בתחום הרוחני.

(2) כתבו שלוש פעולות שעשה נחמיה כדי לתקן את המצב. הסבירו מה אפשר ללמוד מן הפעולות האלו על אופי

מנהיגותו של נחמיה.

(6 נקודות)

ג. כתבו שלוש דוגמאות מן התנ"ך למנהיג או למנהיגה (מלך, שופט, נביא וכדומה) שהתמודדו עם בעיה רוחנית בעם ישראל.

בכל אחת מן הדוגמאות, ציינו מה הייתה הבעיה שאיתה התמודדו המנהיג או המנהיגה, וכיצד התמודדו עם בעיה זו.

בחרו באחת מן הדוגמאות שכתבתם, והסבירו מה אפשר ללמוד ממנה על האופן שבו ראוי להתמודד עם בעיה רוחנית.

(8 נקודות)

בהצלחה!